

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องศึกษาแนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในพระพุทธรศาสนาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สัมพันธ์กับนิจจสัญญาในพระพุทธรศาสนาเถรวาท และ ๓. เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในพระพุทธรศาสนาเถรวาทกับการดำเนินชีวิต

สำหรับการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของปัญหาที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

แนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในพระพุทธรศาสนาเถรวาท มาจากประเด็นปัญหาอันเป็นอุปสรรคในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ในทัศนะของพระพุทธรศาสนา ซึ่งพบว่า ทิฐิที่เป็นอกุศลเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดนิจจสัญญา แม้แต่ทิฐิของสัตว์ หรือบุคคลผู้เกิดในภพวิเศษมีรูปภพ และอรูปภพก็ยังจัดว่าเป็นอันตรายต่อการพัฒนา เช่น อาหารดาบส กาลมโคตร และอุทกดาบส รามบุตร แม้จะบรรลุมหาสมบัติเกิดเป็นรูปพรหมที่มีอายุยืนนาน กลับถูกพระพุทธรเจ้าตรัสว่า เป็นผู้เสื่อมมาก เพราะเสื่อมจากประโยชน์สูงสุดอันจะพึงได้รับคือมรรค ผล นิพพานเพียงแต่การพึงธรรมจากพระพุทธรเจ้านั่น และอีกนัยหนึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้เสื่อมมาน เพราะเกิดในรูปภพที่มีกำหนดอายุยืนนาน เมื่อดำรงอยู่ในสมัตินั้น จนสิ้นอายุขัยแล้ว ย่อมจะอุบัติขึ้นในภพต่อ ๆ มา กลายเป็นมิฉนาทิฐิบุคคลได้ หรืออาจเกิดมาในกาลที่ไม่สมควร เพราะว่างจากพระพุทธรเจ้านั่นเอง ดังนั้น ความเห็นอันเนื่องด้วยสัญญาว่าเที่ยง จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพ

ที่มาของนิจจสัญญาในพระพุทธรศาสนา จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) ความไม่รู้ธรรมชาติภาวะตามที่เป็นจริงคืออวิชชา ทำให้เข้าใจว่าจะต้องมีสิ่งที่เป็นนิจจะอยู่แน่นอนตามความรู้ที่ได้รับจากบุคคลที่ตนให้ความเชื่อถือ ๒) ความรู้อันเป็นประสบการณ์ซึ่งเกิดจากการได้รูปฌานเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้ระลึกย้อนดูชั้นของตนกลับเห็นสภาวะที่ตนอาศัยอยู่อย่างเดียว ไม่สามารถเห็นเลยจากชั้นนั้นไป จึงเข้าใจว่า มีนิจจะอยู่ในสภาวะเช่นนั้น ๓) ความรู้สีกที่เป็นสัจจญาณเดิม จะแสดงออกมาในรูปแบบของความอยากให้มี ให้เป็น หรือไม่อยากให้มี ไม่อยากให้เป็นตามความต้องการของตนเอง และ ๔) จากการใช้ตรรกะ และการขบคิดเชิงเหตุผลแบบอภิปรัชญา ส่วนในปฏิจจสมุปบาท มองว่า นิจจสัญญาเกิดจากอุปาทาน ๔ ได้แก่ กามุปาทาน ทิฐูปาทาน สิลัพพัตตูปาทาน และอัตตวาทุปาทาน

นิจจสัญญาหมายถึงความหมายรู้ในสังขารธรรมทั้งหลายมีเบญจขันธ์เป็นต้นว่า เป็นสภาพเที่ยง แท้แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง มีแก่นแท้ หรือคุณค่าแท้ซ่อนอยู่ ซึ่งจะอยู่ในรูปแบบของสภาวะ

หรือธรรมชาติที่ถูกยึดว่าเป็นสภาพเที่ยงมีอาตมันของพราหมณ์เป็นต้น รูปแบบของทฤษฎีซึ่งถูกหนุนด้วยสัสตทฤษฎี ความเห็นว่าเที่ยงเป็นต้น และรูปจิตเป็นที่กักเก็บพลังงานของกรรมเอาไว้

ปัญหานิจจสัญญาตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า มีลักษณะขัดขวางกุศลธรรมเพราะเป็นไปในอาการ ๔ อย่าง คือ ๑) ปกปิดสังขธรรมด้วยอวิชชา ๒) ทำให้เกิดความหลงผิดอำนาจแห่งตัณหา ๓) ทำให้ยึดมั่นถือมั่นผิดด้วยอำนาจอุปาทาน ๔) ทำให้ปฏิบัติตนผิดด้วยอำนาจมิจฉาปฏิบัติ หรือมิจฉาทิฐิ ส่วนปัญหาอันเกิดจากนิจจสัญญาเป็นความผิดเพี้ยนของความคิดที่ไม่ตรงตามความเป็นจริงในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุให้เกิดความไม่รู้สังขธรรม หลงผิด และปฏิบัติตนผิด ซึ่งจะก่อให้เกิดโทษตามมาคือ ความเห็นขัดแย้งต่อบุญกุศล เป็นไปเพื่ออกุศลกรรม และความเห็นผิด ก่อให้เกิดทุกข์ในปัจจุบัน โลกหน้า และในสังสารวัฏ จากกรรมที่เป็นผลของความเชื่อและปฏิบัติตนผิดนั้น

ปัญหานิจจสัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นปัญหาของชีวิตมนุษย์เนื่องจากการมีนิจจสัญญา แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ ปัญหาที่อยู่ในระดับโลกียะ และระดับโลกุตตระ สำหรับเป็นปัญหาที่ระดับโลกียะ ส่วนมากมีผลกระทบเกิดจากอกุศลมูล ๓ อย่างได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากโลภะ มีความโลภ การเอารัดเอาเปรียบเป็นต้น จากโทสะมีการแก่งแย่งชิงดี เบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบเป็นต้น และจากโมหะ มีการลุ่มหลงวัตถุสิ่งของ จนขาดสติ เป็นต้น

ผลกระทบจากปัญหานิจจสัญญา แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนได้แก่ ๑) ผลกระทบในปัจจุบันมีการยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ จนละเลยสิ่งสำคัญไป ๒) ผลกระทบในอนาคต เมื่อประมาทแล้วไม่มีสติในการสั่งสมบุญกุศลเพื่อชีวิตในสัมปรายภพ บางคนประมาทไม่เชื่อว่าโลกหน้ามีอยู่ ๓) ผลกระทบในรูปภพ มีการเจริญธรรมด้วยความยึดมั่นว่า เป็นสภาวะที่สูงสุดเป็นเหตุแห่งมิจฉาทิฐิอย่างหนึ่ง และในอรุณภพ มีการยึดในกำลังสมบัติซึ่งไม่มีรูป มีเพียงเศษสัญญาเล็กน้อยว่า เป็นภาวะที่เที่ยงแท้ จึงกลายเป็นอัตตาที่ไม่อิงรูปนามแต่แอบอิงสภาวะที่ไม่มีอยู่ ๔) ผลกระทบในสังสารวัฏทำให้สัตว์ บุคคลผู้ติดยึดในสภาวะบางอย่างว่าเป็นสภาพเที่ยง และปฏิบัติตนเพื่อเข้าถึงความเที่ยงนั้นยอมเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุดได้

สำหรับหลักธรรมที่สัมพันธ์กับนิจจสัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในเชิงสนับสนุน ประกอบด้วย สัสตทฤษฎี ความเห็นว่าเที่ยง ปมาทธรรม ความประมาท หรือมัวเมาในเบญจขันธ์ มีรูปเป็นต้น โดยการมองว่างามมิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด เช่น เห็นว่าโลกหน้าไม่มีเป็นต้น อกุศลมูล ๓ มีความโลภ โกรธ หลง ซึ่งสร้างภาวะที่เที่ยงในอารมณ์ที่รักใคร่ และตัณหา ๓ ประกอบด้วยกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาซึ่งหมายความว่าใคร่ในกามารมณ์ รูปภพ และอรุณภพ

๒) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในเชิงปฏิบัติ ประกอบด้วย สัสตทฤษฎี คือ ความเห็นว่าโลกไม่เที่ยง อัปมาทธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่หลงมัวเมา หรือไม่ประมาท สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เห็นถูกต้อง เห็นไม่ผิดจากธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ จำแนกออกเป็น ๒ ระดับ คือ โลภียสัมมาทิฐิ และโลกุตตรสัมมาทิฐิ อริยมรรค คือ ทางมีองค์ ๘ อันประเสริฐ ไตรลักษณ์คือลักษณะ ๓ ประการ ประกอบด้วยนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และอนัตตตาความสภาพของไม่ใช่ตน

วิธีการแก้ปัญหานิจจสัญญาตามพุทธวิธีที่ปรากฏในหลักคำสอน จากการศึกษาสภาพของหลักธรรมพบว่า การแก้ไขปัญหานั้นเกิดจากการมีนิจจสัญญาในระดับระดับโลกียะมีหลักธรรมที่เป็นกุศลอันเป็นข้าศึกต่ออกุศลมีการเจริญในอสุภสัญญา มรณสัญญา อาหาเรปภูกูลสัญญา เพื่อให้รู้ถึงความจริงของเบญจขันธ์ในความไม่เที่ยง ส่วนในปัญหาระดับโลกุตตระ ต้องใช้การภาวนาในธรรมที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาเท่านั้น จึงจะละนิจจสัญญาในระดับรูปภพ และอรูปรภพได้

การประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องนิจจสัญญาในการแก้ไขปัญหามชีวิต แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนได้แก่ แก้ไขปัญหาด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านเศรษฐกิจจะต้องนำกระบวนการทางพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการกำจัดทิลกฐิธรรม มีนิจจสัญญาเป็นต้น ยกตัวอย่าง กระบวนการแก้ปัญหามาหลักอริยสัจ จะต้องประกอบด้วย แนวทางกำหนด ๔ อย่าง ได้แก่ การกำหนดรู้ปัญหาในแง่ส่งผลกระทบต่อชีวิตก่อน แล้วสืบสวนลงไปให้ถึงต้นตอ หรือสาเหตุของปัญหาว่าเกิดจากอะไร แล้วค่อยกำหนดเป้าหมายสำหรับพัฒนา กล่าวคือ เป้าหมายคือการกำจัดปัญหาได้ และขั้นตอนสุดท้ายต้องลงมือปฏิบัติให้เหมาะสม โดยวางแผนทางอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและต้องดำเนินการอย่างเคร่งครัด ห้ามไม่ให้เกิดการย่อหย่อนแต่อย่างใด

สำหรับคุณค่าของการแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากการมีนิจจสัญญา มี ๒ ระดับได้แก่ คุณค่าต่อตนเอง สามารถพัฒนาชีวิตตามหลักการที่ศึกษากล่าวคือหาคำตอบในการละนิจจสัญญาได้ และคุณค่าต่อสังคม สังคมได้นวัตกรรมในการสร้างรูปแบบการแก้ปัญหามาทางสังคมได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

สำหรับงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยนิจจสัญญาพร้อมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อแสวงหาคำตอบคือพุทธวิธีที่ใช้ในการแก้ไขปัญหานิจจสัญญา รวมถึงการประยุกต์ใช้รูปแบบในการปัญหาคับสังคมในปัจจุบันด้านต่าง ๆ และเพื่อประโยชน์ใช้เป็นข้อมูลทางวิชาการและนำไปใช้ในงานวิจัยของผู้สนใจต่อไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

อุปสรรคในการนำพุทธวิธีแก้ปัญหานิจจสัญญาที่ปรากฏในพระพุทธานุศาสนานั้น เป็นรูปแบบการแก้ปัญหาเฉพาะตัวบุคคล โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ บุคคลนั้นต้องมีความต้องรู้ตัวก่อนว่า ชีวิตกำลังประสบกับปัญหานิจจสัญญา และต้องการแก้ไขปัญหานี้ โดยแนวพุทธวิธีมีอริยสัจ อริยมรรค หรือไตรสิกขาเป็นต้น ดังนั้น เมื่อนำรูปแบบที่ใช้แก้ปัญหามาส่วนเฉพาะบุคคลมาใช้กับสังคม อันเป็นองค์กรใหญ่ จึงต้องสร้างเงื่อนไขที่เข้าระบบขององค์กรนั้น ๆ เช่น ผู้นำองค์กรต้องการใช้รูปแบบพุทธวิธีกับองค์กรของตน หรือไม่ก็ คนในองค์กรพร้อมใจกัน หรือเห็นชอบร่วมกันที่จะนำรูปแบบพุทธวิธีมาใช้แก้ปัญหามา และพร้อมที่จะปฏิบัติตามโดยเสมอภาคกัน รูปแบบพุทธวิธีจึงมีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการนำไปใช้ ดังนี้

๑. รูปแบบพุทธวิธีแก้ไขปัญหานิจจสัญญานอกจากหลักสูตรจะต้องผ่านเกณฑ์วัดประเมินคุณภาพด้วยการนำไปทดลองใช้กับสังคมแล้ว ยังต้องการสถานที่อันเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติด้วย เพราะเป็นรูปแบบของการปฏิบัติจริงตามแนวทางแห่งอริยสัจ

๒. สังคมชุมชนควรที่จัดให้มีการอบรมวิธีแก้ปัญหานิจจสัญญานี้ ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ปฐมวัย (ป. ๑-๖) มัชฌิมวัย (ม.๑-๖) อุดมวัย (ประชาชนทั่วไป) เพื่อให้คุ้นเคยกับวิธีการปฏิบัติ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อสภาวะที่เอื้อต่อการเป็นนิจสัญญาอีกด้วย

๓) สถานการศึกษาควรจัดชั่วโมงฝึกแก้ปัญหานิจจสัญญาวันละไม่ต่ำกว่า ๑ ชั่วโมง เพื่อสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อปัญหา และเพื่อฝึกวิธีจัดการกับปัญหาตามรูปแบบพุทธวิธี

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในรูปแบบพุทธวิธีการแก้ปัญหานิจจสัญญานี้ เมื่อนำมาประยุกต์กับสังคม องค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ จะต้องมียุทธวิธี รูปแบบ กระบวนการ และขั้นตอนปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะข้อมูลในประเด็นที่น่าสนใจสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมกับรูปแบบการนำไปใช้ในการอบรมเพื่อละนิจสัญญาในองค์กร มีสถาบันการศึกษาชุมชนเป็นต้น

๒. ศึกษารูปแบบการแก้ปัญหาศรัทธกิจตามแนวทางอริยสัจที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

๓. ศึกษารูปแบบการแก้ปัญหาสังคม “เฉพาะกรณีการทำอัตตวินิบาตของเยาวชนอันเกิดจากปัญหานิจจสัญญา”

๔. ศึกษารูปแบบการสร้างสถานที่ฝึกอบรมจิตภาวนาให้เหมาะสมตามแนวพุทธวิธีการแก้ปัญหานิจจสัญญาในพระพุทธศาสนา